

سنجش پیامدهای گردشگری خانه‌های دوم بر محیط زیست مناطق روستایی

(مطالعه موردی: روستاهای ییلاقی بخش بندپی شرقی شهرستان بابل)

فضیله دادورخانی (دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه تهران، نویسنده مسؤل)

fkhani@ut.ac.ir

فاطمه محمدزاده لاریجانی (دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه تهران)

چکیده

گردشگری خانه‌های دوم در بسیاری از مناطق جهان از جمله در نواحی روستایی کشور ما اثرات محیطی نامطلوبی بر محیط زیست روستا داشته و پایداری آن را به خطر انداخته است. در این مقاله اثرات گردشگری خانه‌های دوم با تأکید بر محیط زیست منطقه شناسایی شده و مزایا و معایب آن مورد مطالعه قرار گرفته است. حوزه مطالعاتی این پژوهش در روستاهای ییلاقی بخش بندپی شرقی شهرستان بابل است. تحقیق حاضر از نظر هدف کاربردی و از نوع تحقیقات پس از وقوع است. داده‌های مورد نیاز از طریق پرسشنامه‌ای با پایایی ۰/۸ درصد به تأیید رسیده است و در بین سه جامعه متفاوت شامل: ساکنان دائمی روستا، ساکنان خانه‌های دوم در روستا هر یک به تعداد ۶۰ نفر و مسؤولان امر گردشگری به صورت تمام شماری، گردآوری و به وسیله نرم‌افزار spss تحلیل شده است. نتایج نشان می‌دهد، بنا بر دیدگاه پرسش‌شوندگان گردشگری خانه‌های دوم، تنها اثرات منفی بر محیط زیست منطقه داشته است. تغییر کاربری و تخریب باغات و مراتع به دلیل تراکم زیاد گردشگر، کمبود و افزایش آلودگی آب، نبود سیستم مناسب برای جمع‌آوری زباله و فاضلاب، به‌خصوص در زمان پیک حضور گردشگران و... از مهم‌ترین چالش‌های زیست‌محیطی منطقه از سوی پرسش‌شوندگان بیان شد. از بین سه گروه مشارکت‌کننده در پژوهش بیش‌ترین هم‌گرایی در مورد اثرات زیست محیطی بین نظرات ساکنان و گردشگران و بیش‌ترین واگرایی به ترتیب بین دیدگاه مسؤولان با نظرات ساکنان و گردشگران خانه‌های دوم وجود دارد.

کلیدواژه‌ها: گردشگری روستایی، پیامدهای زیست‌محیطی خانه‌های دوم، گردشگری پایدار، روستاهای ییلاقی شهرستان بابل.

۱- مقدمه

کنفرانس جهانی گردشگری روستایی، گردشگری روستایی را شامل انواع گردشگری با برخورداری از تسهیلات و خدمات رفاهی در نواحی روستایی می‌داند که امکان بهره‌مندی از منابع طبیعی و جاذبه‌های طبیعت را همراه با شرکت در زندگی روستایی فراهم می‌کند (<http://www.ruraltourism.conference.com>). البته مفهوم گردشگری روستایی در کنار توسعه و گسترش خانه‌های دوم در دهه‌های اخیر تغییر کرده است.

اصطلاح خانه‌ی دوم، برگردانی از واژه‌ی second home است (Wang, 2006:45). در فرهنگ جغرافیای انسانی در این مورد چنین آمده است: «خانه‌های دوم، خانه‌هایی است که توسط خانوارهای ساکن در نقاط دیگر خریداری و یا به مدت طولانی اجاره می‌شود. چنین خانه‌هایی معمولاً در نواحی روستایی قرار داشته و برای مقاصد تفریحی استفاده می‌شوند. دارای اسامی خانه‌های آخر هفته و خانه‌های تعطیلات نیز هستند» (Johnston, 1988:423). در بسیاری از کشورها ضریب داشتن خانه‌های دوم بسیار بالا رفته است. تقاضای مالکیت خانه‌ی دوم بیشتر در مناطق روستایی و به‌خصوص پسرکانه‌ها است. این روند همچنین به عنوان واکنشی در برابر بحران روستایی حاصل از تجدید ساختار کشاورزی در حال گسترش است (Tress, 2007:26).

در ایران نیز با توجه به شرایط اقلیمی گرم و خشک، فرهنگ بیلاق نشینی و داشتن خانه‌های دوم در مناطق روستایی و خوش آب و هوای حومه، رواج یافته است. با توجه به این توضیحات همواره این سؤال مطرح می‌شود که در کنار افزایش تقاضای خانه‌های دوم آیا خانه‌های دوم در مجموع برای جوامع محلی مناسب است یا خیر؟ (Beetone, 2006:149). بدون شک، گردشگری خانه‌های دوم اثرات مختلفی را در روستاهای میزبان می‌گذارد.

دهستان فیروزجاه، یکی از مناطق کوهستانی زیبا در شهرستان بابل می‌باشد. این شرایط موجب جذب گردشگران به این ناحیه، به‌ویژه در فصول گرم سال به واسطه‌ی دارا بودن آب و هوای خنک و پوشش گیاهی مناسب و اختلاف درجه حرارت، ناشی از وجود اختلاف ارتفاع با شهرها و نقاط مسکونی هم‌جوار شده است. با توجه به این شرایط در دهه‌های اخیر گردشگران زیادی به این ناحیه جذب شده‌اند. ساخت و گسترش خانه‌های دوم در این منطقه دارای سابقه طولانی است. با بررسی‌های

میدانی صورت گرفته مشخص گردید در کلّ محدوده مورد مطالعه از ۱۸۸ واحد مسکونی موجود تعداد ۸۳ سکونتگاه به خانه دوم اختصاص دارد که ۴۴/۱۴ درصد از کلّ مساکن روستا را شامل می‌شود. گسترش این پدیده می‌تواند اثراتی در ابعاد مختلف به دنبال داشته باشد. در این پژوهش با توجه به حساسیت اکولوژیکی و زیست محیطی ناحیه به لحاظ کوهستانی بودن آن به دنبال یافتن اثرات زیست محیطی گردشگری خانه‌های دوم هستیم، چرا که شناخت و تحلیل اثرات زیست محیطی گردشگری خانه‌های دوم در دستیابی به گردشگری پایدار از اهمیت ویژه‌ای برخوردار می‌باشد. از این جهت مهم ترین پرسش‌هایی که در پی یافتن پاسخ آن هستیم این است که شکل‌گیری و گسترش گردشگری خانه‌های دوم چه اثرات زیست محیطی در روستاهای مورد مطالعه داشته است و چه تفاوت و یا توافق نظراتی در این خصوص بین گروه‌های مورد پژوهش وجود دارد؟

۲- مبانی نظری

در آمار سازمان جهانی گردشگری آمده است، گردشگری به دلیل ۱۰ درصد GDP جهانی و اشتغال، بیشترین نقش را در بین بخش‌های مختلف اقتصادی دارد. توسعه چنین فعالیت گسترده و توانمندی که از سویی بخش‌های صنعتی، تجاری، خدماتی و فرهنگی را به حرکت درآورده و از طرف دیگر موجب بزرگ‌ترین تحرک جغرافیایی در طول تاریخ بشر شده است، باید به نحوی سازمان یابد که در عین دستیابی به رشد بیشتر از محیط زیست، منابع فرهنگی و میراث بشری نیز حفاظت کند. در این چارچوب محیط زیست به عنوان رکن اصلی و اساسی گردشگری در نظر گرفته شده است. این تأثیرات تمام ابعاد جامعه بشری از جمله محیط زیست، اجتماع و فرهنگ و اقتصاد را دربرمی‌گیرد (اینسکیب، ۱۹۹۱: ۴۶۰، به نقل از قدیری و همکاران، ۱۳۸۹: ۹۱). گردشگری خانه‌های دوم به دلیل ویژگی‌های خاص مانند طول مدت گردشگری و بازگشت سالانه به همان مکان، اثرات بیشتری نسبت به دیگر اشکال گردشگری به همراه دارد. اثرات عمده آن مانند دیگر اشکال گردشگری در سه حالت اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی اثرگذار است. تاکنون مطالعات زیادی در مورد اثرات گردشگری خانه‌های دوم صورت گرفته که برای نمونه می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

مطالعه‌ی «اثرات محیطی گردشگری در منطقه کیپ کود^۱ ماساچوست آمریکا» توسط پیزام نشان می‌دهد که با تراکم بالای گردشگران، درک و تصورات منفی از اثرات محیطی گردشگری افزایش یافته است (Liu, 1987: 20).

مهدوی و همکاران در سال ۱۳۸۷ تحقیقی را با عنوان «بررسی اثرات گردشگری بر توسعه‌ی روستایی با نظرسنجی از روستاییان دره کن و سولقان تهران» انجام دادند. براساس دیدگاه ساکنان، گردشگری آثار منفی را همچون افزایش سوداگری زمین، افزایش ساخت و ساز و ایجاد خانه‌هایی با سبک مدرن، تخریب گونه‌های گیاهی و جانوری در منطقه، تغییر کاربری اراضی به کاربری‌های مسکونی و تجاری، ایجاد زباله توسط گردشگران به خصوص در فصول گردشگری را موجب شده است.

جمعه‌پور و احمدی در سال ۱۳۹۰ مطالعه‌ای را با عنوان «تأثیر گردشگری بر معیشت پایدار روستایی موردی: روستای بزغان شهرستان ساوجبلاغ» انجام دادند. در این تحقیق تأثیر گردشگری بر پایداری ابعاد اقتصادی، اجتماعی، نهادی و زیست محیطی مطالعه شد. نتایج کلی این تحقیق نشان می‌دهد گردشگری در روستای بزغان از دیدگاه اقتصادی تأثیر بسیار محدودی داشته و تنها برخی از خانواده‌ها را دربرگرفت. تأثیر گردشگری بر پایداری شاخص‌های زیست محیطی روستایی مورد مطالعه نظیر تأثیر گردشگری در زیبایی و جذابیت منطقه (میانگین ۲/۷۵)، مدیریت زباله (میانگین ۲/۲۷)، آلودگی زیست محیطی (میانگین ۱/۹۲) و آسیب‌ها گونه‌های جانوری و گیاهی (میانگین ۱/۷۷) ارزیابی شد که در مجموع نشانگر آن است که گردشگری از دیدگاه زیست محیطی تأثیر مثبتی را به همراه نداشته است.

اکبریان رونیزی و محمدپورچابری، پژوهشی با عنوان «اثرات زیست محیطی گردشگری خانه‌های دوم در نواحی روستایی با تأکید بر جامعه میزبان مطالعه موردی: روستاهای کوهستانی استان البرز» در سال ۱۳۹۱ انجام شد، یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد رشد و گسترش گردشگری در این ناحیه خودجوش و بدون برنامه‌ریزی بوده و به همین دلیل پیامدهای نامطلوبی همچون آلودگی منابع آب،

تخریب چشم اندازهای طبیعی و باغات به‌خصوص تخریب و تغییر کاربری اراضی کشاورزی در ناحیه به دنبال داشته است.

معمولاً در مراحل اولیه توسعه گردشگری فواید اقتصادی بیشتر نمود پیدا می‌کنند، ولی در مراحل بعد توسعه در مقیاس انبوه و کنترل نشده، هزینه‌های اجتماعی و محیطی نیز جلوه‌گر می‌شوند (کاظمی، ۱۳۸۵: ۱۱۱). بدین ترتیب، همان‌طور که از توسعه گردشگری فوایدی نصیب نواحی روستایی می‌شود، توسعه نامناسب آن نیز زیان‌ها و آثار منفی در پی خواهد داشت. با این حال متناسب با عوامل مختلفی چون اهمیت فعالیت گردشگری محلی، ظرفیت گردشگران و فعالیت‌های آن‌ها، استحکام محیط زیست محلی و اقتدار فرهنگ و سنن محلی، سطح این تأثیرات تغییر می‌کند (شارپلی، ۱۳۸۰: ۴۳). توسعه گردشگری، چه در مقیاس ملی و منطقه‌ای، اگر فقط با اهداف اقتصادی و پاسخ‌گویی به نیازهای مقطعی و روزمره انجام گیرد، نه تنها به اهداف مطلوب فراغتی و انسانی خود دست نمی‌یابد، بلکه به تشدید مسایل و مشکلات زیست محیطی بیشتر منجر خواهد شد (Butler & Hall, 1998: 253). در یک مطالعه جامع از تأثیرات محیطی گردشگری خانه‌های دوم که به وسیله هیلتونن (۲۰۰۷) صورت گرفت. این نوع گردشگری برخی تأثیرات منفی بر محیط فیزیکی از قبیل تخریب حیات وحش به دلیل پاک‌سازی و تخریب پوشش گیاهی، آلودگی از طریق رسوب فاضلاب، به‌خصوص نزدیک دریاچه‌ها، رودخانه‌ها و دریا دارد. مسائل زیست محیطی خانه‌های دوم بسیاری اوقات ناپایدار است. گسترش خانه‌های دوم در بیشتر موارد باعث فشار مسکن و خانه‌سازی و تصرف زمین در روستا می‌شوند. پیامدهای زیست محیطی در جامعه میزبان باعث افزایش جمعیت در فصول پیک مسافرتی می‌شود که اثرات مهمی بر عرضه آب، سیستم فاضلاب، افزایش زباله و... دارد؛ به‌خصوص اگر برنامه‌ریزی خاص و مناسبی هم برای آن وجود نداشته باشد. خانه‌های دوم عمدتاً موجب افزایش هزینه برای تدارک زیرساخت‌ها و خدمات اضافی می‌شود، مانند جمع‌آوری زباله و عرضه آب و... از طرفی گسترش خانه‌های دوم می‌تواند با برهم زدن زیبایی و ارزش بصری روستاها، تخریب چشم‌انداز کشاورزی، تخریب پوشش گیاهی و...، همچنین کاهش ظرفیت تحمل ناشی از افزایش تعداد ساکنان موقت به محیط زیست روستاها آسیب برساند (Nazare & Oliveria, 2009).

هولدر بیان می‌کند که گردشگری و محیط زیست به‌طور پیچیده‌ای با هم ارتباط تنگاتنگ دارند، ویژگی‌های فرهنگی-اجتماعی، منابع طبیعی و محیط زیست یک مقصد گردشگری از عناصر اساسی برای سیر تکاملی رشد و توسعه گردشگری در آن ناحیه است (Holder, 1987: 9). تحقیقات نشان می‌دهد که چشم‌اندازهای طبیعی عامل کلیدی برای ایجاد کشش و جاذبه برای جذب گردشگر است (Liu et. al, 1987: 18). رشد فعالیت‌های گردشگری اغلب در نتیجه استفاده بیش از حد و تخریب محیط زیست و منابع گردشگری خود به کاهش رشد گردشگری منجر می‌شود و باعث از دست رفتن ارزش مقاصد گردشگری می‌شود. مقاصد گردشگری معمولاً یک چرخه حیاتی از پیشرفت سریع و دوره افول را دنبال می‌کنند. گردشگری در یک مقصد گردشگری به ظرفیت و انعطاف‌پذیری محیط زیست، شدت فعالیت‌های گردشگری و ویژگی‌های جامعه‌شناختی جامعه میزبان بستگی دارد (Joshi & Dhyani, 2009: 33).

باتلر در سال ۱۹۸۰ سیر تکاملی و چرخه‌حیات گردشگری را پیشنهاد کرد و مراحل چرخه حیات گردشگری را به شش مرحله تقسیم کرد: ۱- اکتشاف: در این مرحله گردشگران کمی به مقصد می‌آیند و هیچ توسعه خاص گردشگری وجود ندارد و شرکت‌های ارائه‌کننده کالاها و خدمات خاص آن صنعت اندک هستند. ۲- مشارکت: تسهیلاتی برای گردشگران مهیا می‌شود، اما هنوز تعداد گردشگران کم است. ۳- رشد: توسعه تأسیسات پرهزینه‌ای برای تسهیلات گردشگری احداث می‌شود، تعداد گردشگران خیلی زیاد می‌شود، برای مقصد بازاریابی می‌شود و سرمایه‌گذاری خارجی جذب می‌شود. ۴- ثبات و پایداری: نرخ رشد تعداد گردشگران و توسعه کاهش می‌یابد و در این مرحله تعداد گردشگران به اوج خود می‌رسد و تعداد شرکت‌ها تثبیت می‌شود. بیشتر تسهیلات تحت کنترل افراد غیر مقیم است و مقصد در رقابت با رقبای دچار مشکل می‌شود. ۵- بی‌ثباتی و افول: گردشگری ممکن است به مرحله افول برود که می‌تواند خیلی سریع باشد چون دیگر سرمایه‌گذاری و بازسازی صورت نمی‌گیرد و جذابیت مقصد گردشگری کاهش می‌یابد. ۶- بازآفرینی و تجدید حیات: البته احتمال هم دارد که یک الگوی پایدار (ثابت) هم داشته باشد و یا با سرمایه‌گذاری دوباره و یا خلق یک جاذبه عمده جدید مثل جشنواره‌های ویژه، مقصد احیا گردد (Dritsaki, 2009: 15). مارتین و یوسل (۲۰۰۱) بیان داشتند، رابطه معکوسی بین توسعه مراحل چرخه حیات گردشگری و

تأثیرات گردشگری بر جامعه میزبان وجود دارد. بدین ترتیب که در مراحل آغازین گردشگری، اشتیاق فراوانی از سوی اجتماع محلی میزبان نسبت به گردشگران به دلیل مزایای اقتصادی وجود دارد، اما به طور کامل طبیعی است که با بروز تغییرات نامطلوب در محیط زیست فیزیکی و نوع گردشگرانی که جذب می‌شوند، این احساسات می‌تواند به تدریج منفی و منفی‌تر شود (Johnson et al:1994). بدین ترتیب بدون توجه به نیاز به تعادل بین حجم و نوع فعالیت‌های توریستی و حساسیت و آستانه تحمل منابع، پروژه‌های توریستی نه تنها از نظر زیست‌محیطی می‌تواند اثرات منفی را به دنبال داشته باشد، بلکه از نظر اقتصادی نیز ممکن است با شکست روبه‌رو شود (Sawkar et. al,1998:21).

گردشگری تنها زمانی می‌تواند پایدار باشد که از کیفیت منابع زیست‌محیطی نگهداری و محافظت کند (Fáilte Ireland , 2007-2009: 2). در مجموع گردشگری و محیط زیست می‌توانند پایه‌های اقتصادی پایدار برای توسعه را فراهم کنند. با توجه به این مشاهدات، سیاست‌گذاران گردشگری، مدیران و برنامه‌ریزان باید مسائل مربوط به مدیریت محیط زیست را برای توسعه گردشگری به شیوه‌ای پایدار مورد توجه قرار دهند. گردشگری پایدار مبتنی بر اصول توسعه پایدار است؛ بنابراین نیاز به تعادل بین خواسته‌های بازدیدکنندگان، محیط و جامعه میزبان دارد (UN, 2001: 8).

۳- روش تحقیق

در این تحقیق که با روش توصیفی - تطبیقی و با هدف کاربردی صورت گرفته برای گردآوری داده‌ها از دو شیوه کتابخانه‌ای و روش میدانی استفاده شده است. داده‌های مورد نیاز در بخش تحقیقات میدانی با استفاده از پرسشنامه جمع‌آوری شد. برای تعیین حجم جامعه نمونه از ۱۰۵ خانوار ساکن در روستاهای مورد مطالعه با استفاده از فرمول نمونه‌گیری کوکران، ۶۰ خانوار نمونه انتخاب شد. این تعداد بر اساس توزیع نسبی خانوار در هر یک از روستاهای نمونه، به شرح (جدول ۱) توزیع شدند.

در پژوهش حاضر گردشگران عبارت‌اند از ساکنان غیربومی ساکن در روستا که تعداد آن‌ها بر اساس گفته‌ی مسئولان محلی تقریباً شامل ۸۳ خانوار بودند. بر اساس فرمول کوکران ۳۰ خانوار نمونه تعیین شد، ولی برای مطالعه تطبیقی با ساکنان بومی این تعداد به ۶۰ خانوار ارتقا یافت. نمونه‌های مورد مطالعه (ساکنان و گردشگران) به روش طبقه‌بندی شده و تصادفی انتخاب شدند. دهستان فیروزجاه دارای ۶۱ روستای دارای سکنه است که ۵۴ روستا در موقعیت کوهستانی - جنگلی، ۳ روستا در موقعیت کوهستانی و ۴ روستا در موقعیت جلگه‌ای - جنگلی می‌باشند. در این مقاله پدیده گردشگری خانه‌های دوم در سه روستای دارای سکنه که در موقعیت کوهستانی قرار داشتند، انجام شد.

جدول ۱: حجم جامعه آماری و حجم جامعه نمونه در روستاهای مورد مطالعه

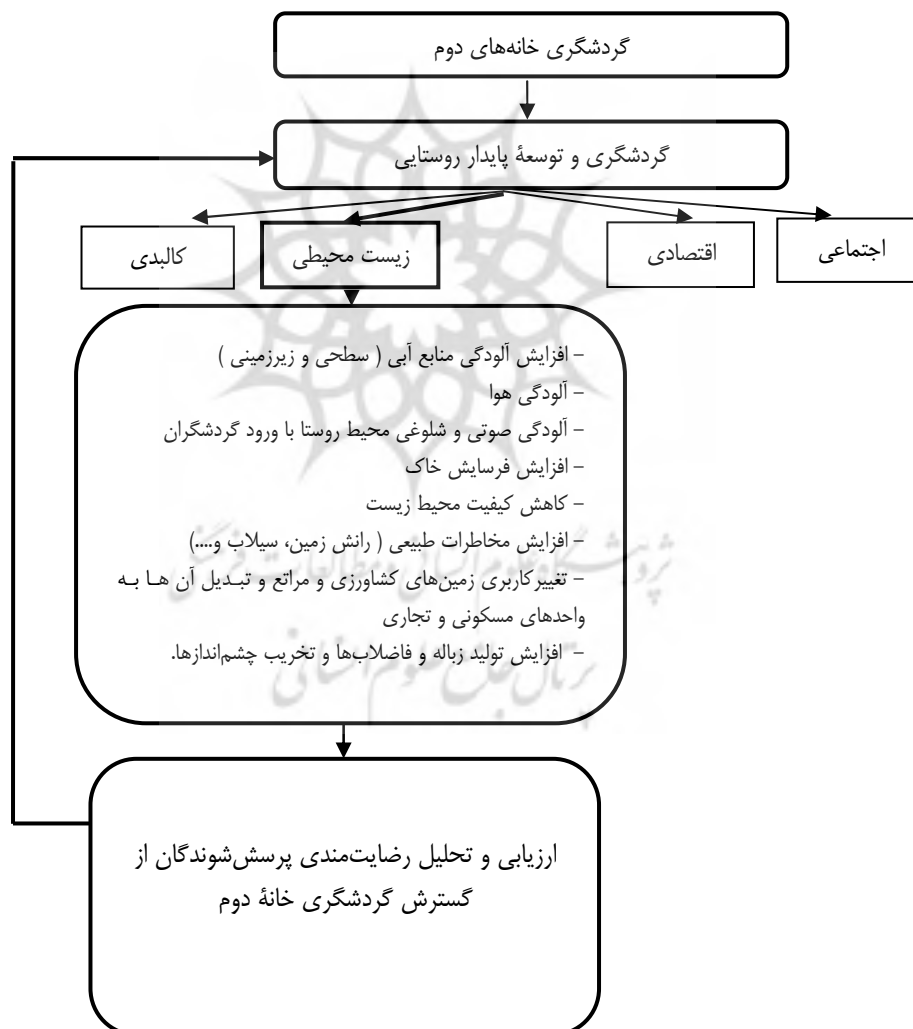
روستای نمونه	تعداد کل خانوار ساکن بومی	تعداد خانوار نمونه ساکن بومی	تعداد کل خانوار ساکن غیر بومی	تعداد خانوار نمونه ساکن غیر بومی	درصد
شیخ موسی	۴۵	۲۶	۳۶	۲۸	۵۷
لهه	۳۲	۱۹	۲۶	۱۸	۵۹
شالینگچال	۲۸	۱۵	۲۱	۱۴	۵۴

مأخذ: یافته‌های تحقیق

مدیران محلی^(۱) که تعداد آن‌ها ۶ نفر بود، تمام شماری شدند و پرسشنامه و مصاحبه جداگانه‌ای با آن‌ها صورت گرفت. برای جمع‌آوری اطلاعات در ارتباط با اهداف پژوهش، سؤالاتی در مقیاس ۵ درجه‌ای لیکرت به کار گرفته شده است. روایی پرسشنامه از طریق فرمول کرونباخ با ۰/۸ درصد و پایایی آن با نظرسنجی افراد متخصص در این ارتباط به تأیید رسید. سپس داده‌های کیفی پس از ارزش‌گذاری به داده کمی تبدیل شده و در نرم‌افزار آماری SPSS، هم‌بستگی و مقایسه درک سه جامعه مورد مطالعه در مورد اثرات گردشگری خانه دوم با استفاده

از آزمون F تحلیل شد. از آنجا که تحقیق مورد نظر از نوع پس از وقوع است، شاخص‌های احتمالی با استفاده از مطالعه منابع اسنادی و تحقیقاتی که تاکنون در ارتباط با تأثیر گردشگری بر روی محیط زیست صورت گرفته است و مطالعه میدانی در روستاهای مورد مطالعه شناسایی شد. (شکل ۲)

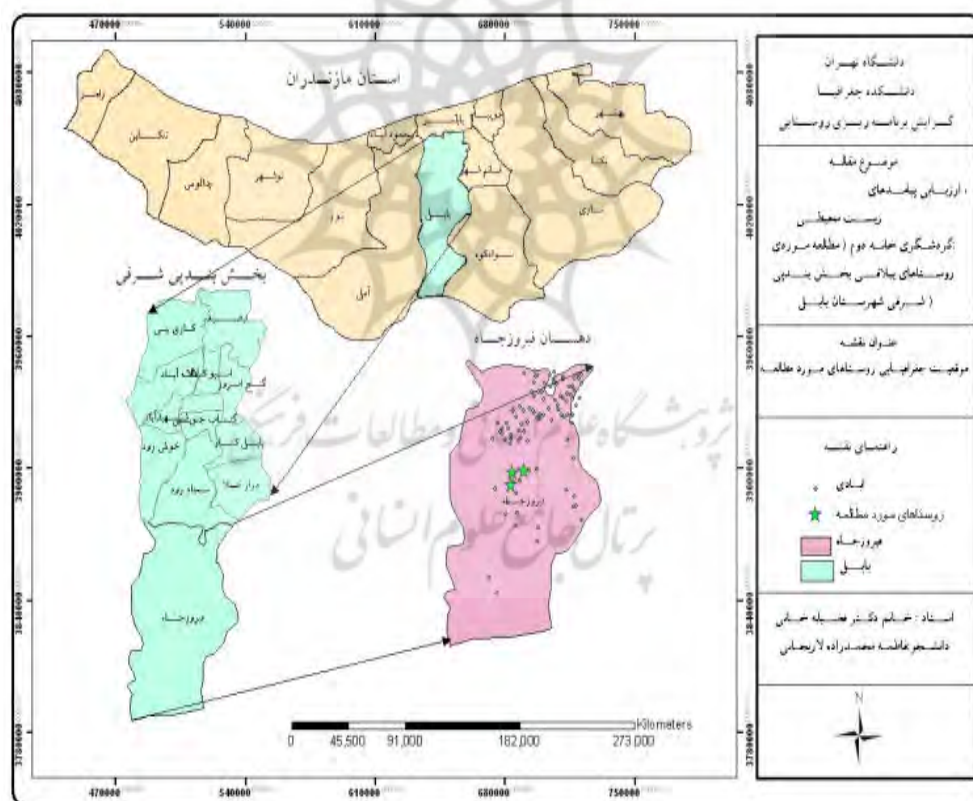
شکل ۲: مدل مفهومی عوامل مؤثر بر رضایت‌مندی پرسش‌شوندگان نسبت به گسترش گردشگری خانه‌های دوم

۳-۱- ویژگی‌های منطقه

منطقه مورد مطالعه در بخش بندپی شرقی شهرستان بابل قرار دارد. بخش بندپی شرقی دارای دو دهستان فیروزجاه با وسعت ۴۴۳/۲ کیلومتر و سجادرود با مساحت ۱۸۲/۷ کیلومتر است. روستاهای بیلاقی در دهستان فیروزجاه واقع شده‌اند. این دهستان بر اساس سرشماری سال ۱۳۸۵ دارای ۱۵۷ آبادی است که از این تعداد ۶۱ آبادی مسکونی هستند و جمعیت آن‌ها حدود ۳۲۰۱ نفر است. ۹۶ روستای دیگر بر اساس سرشماری سال ۱۳۸۵ جزو آبادی‌های خالی از سکنه موسمی بوده‌اند و تنها در فصول خاصی جمعیت‌پذیر می‌شوند. (شکل ۱)

شکل ۱: موقعیت جغرافیایی دهستان فیروزجاه در استان مازندران

۴- یافته‌های تحقیق

سیر تحولاتی جمعیت روستاهای مورد مطالعه نشان می‌دهد، پس از یک دوره روند نزولی بین سال‌های ۱۳۵۵ تا ۱۳۶۵ جمعیت روستاهای مورد مطالعه روند صعودی یافته است. (جدول ۲)

جدول ۲: نرخ رشد جمعیت روستاهای مورد مطالعه طی سال‌های ۱۳۴۵ تا ۱۳۸۵^(۲)

روستا	۱۳۴۵		۱۳۵۵		۱۳۶۵		۱۳۷۵		۱۳۸۵		سال
	تعداد	رشد	تعداد	رشد	تعداد	رشد	تعداد	رشد	تعداد	رشد	
شالیگچال	۶	-	۰	-۱۰۰	۰	۰	۱۳	۱۰۰	۰	۰	۱۳۹۰
شیخ موسی	۸۶	-	۹۷	۱/۲۱	۹۰	-۰/۷۴	۱۱۰	۲/۰۲	۱۱۱	۰/۰۹	۱۳۸۵
لهه	۰	-	۰	۰	۰	۰	۵	۱۰۰	۰	-۱۰۰	۱۳۹۰
جمعیت سه روستا	۹۲	۰	۹۷	۰/۵۲	۹۰	-۰/۷۵	۱۲۸	۳/۴	۱۳۱	۰/۲۳	۱۳۸۵

مأخذ: مرکز آمار ایران، سرشماری نفوس مسکن ۱۳۴۵-۱۳۸۵

مطالعه وسعت اراضی سه روستای مورد مطالعه نشان می‌دهد، با وجود کاهش وسعت اراضی کشاورزی در سال ۱۳۷۲ نسبت به اولین دوره سرشماری، یعنی سال ۱۳۶۷، مجدداً در سال ۱۳۸۲ وسعت کل اراضی روستاهای مورد مطالعه افزایش یافته است. (جدول ۳)

جدول ۳: وسعت (هکتار) و نرخ رشد (درصد) وسعت اراضی کشاورزی روستاهای مورد مطالعه

بر اساس سرشماری کشاورزی سال‌های ۱۳۶۷ تا ۱۳۸۲

سال	باغ و قلمستان		دیم		آبی		دیم و آبی		جمع کل	
	رشد	وسعت	رشد	وسعت	رشد	وسعت	رشد	وسعت	رشد	وسعت
۱۳۶۷	۱/۲	-	۲/۶	۷/۵	۹/۷۵	۱۱/۸۵	۰	۰	۰	۰
۱۳۷۲	۴/۹	۲/۷	۱/۲	-۱۶/۷۲	۱۹/۲	۱۷/۱۳	۲۰/۴	۱۳/۸۱	۲۳/۱	۱۲/۴۹
۱۳۸۲	۱۲/۲۷	۱۰	۱۱۴	۳۶/۵۷	۰	-۱۰۰	۱۱۴	۱۵/۸	۱۲۴	۱۵/۴۶

مأخذ: مرکز ده‌های ایران، سرشماری کشاورزی ۱۳۶۷، ۱۳۷۲، ۱۳۸۲

یکی از دلایل افزایش باغ و قلمستان را باید در افزایش تعداد گردشگران خانه‌های دوم جستجو کرد زیرا بسیاری از آن‌ها اقدام به خرید بخش زیادی از مراتع از دلّالان کرده و در بخشی از زمین‌های

خود اقدام به کاشت درخت کرده‌اند. همچنین از آنجا که بسیاری از ساکنان بومی سابق روستاهای مورد مطالعه به صورت فصلی در روستاهای اطراف سکونت دارند، به دلیل کمبود آب اقدام به کشت محصولات زراعی به صورت دیم می‌کنند. یکی از مهم‌ترین دلایل کاهش دام، کم شدن وسعت مراتع در اطراف روستا است. چرا که بخش عمده‌ای از آن‌ها به تصرف گردشگران خانه‌های دوم در آمده است. (جدول ۴)

جدول ۴: تعداد و نرخ رشد دام‌های روستاهای مورد مطالعه بر اساس سرشماری دام‌های سال

۱۳۶۵ و ۱۳۸۲

۱۳۸۲		۱۳۶۵		نام روستا
گاو و گوساله	گوسفند و بز	گاو و گوساله	گوسفند و بز	
۹۵	۸۲۵	۱۰۰	۸۵۰	شیخ موسی
۰	۰	۳۷	۰	شالینگچال
۰	۰	۵۳	۰	لهه
۹۵۰		۱۰۴۰		دام سه روستا
-۰/۵۳		-		نرخ رشد

مأخذ: مرکز ده‌های ایران، سرشماری دام‌ها ۱۳۶۵ و ۱۳۸۲

دلیل دیگر آن پایین بودن درآمد بخش دامداری است. روستاییان ترجیح می‌دهند به مشاغل خدماتی که بیشتر آن در ارتباط با گردشگری است مانند ساخت خانه دوم، روی آورند که درآمد بیشتری دارد. از سوی دیگر اگر به آمارهای سرشماری کشاورزی از روستاهای مورد مطالعه طی سال‌های گذشته نگاه کنیم، متوجه خواهیم شد که نه تنها از وسعت باغات منطقه کاسته نشد، بلکه افزایش هم یافته است. پس سؤالی که اینجا مطرح می‌شود این است که این تعداد خانه‌هایی که توسط ساکنان و گردشگران احداث شده است، روی چه اراضی صورت گرفته است؟ به گفته مسئولان محلی، ۹۰ درصد مساکنی که طی سال‌های گذشته و هم-اکنون در حال ساخت هستند، روی مراتعی صورت می‌گیرد که جزو مرغوب‌ترین مراتع کشور محسوب می‌شوند، به خصوص طی ماه‌های اخیر، با افزایش یک‌باره قیمت زمین‌های روستاهای منطقه و شروع فصل سرما (به علت عدم دسترسی محیط بانان به تمامی مناطق به دلیل سرمای شدید و بارش سنگین برف در روستاهایی با ارتفاع حدود ۲۰۰۰ متری) متأسفانه این تصرفات به طور فوق‌العاده‌ای افزایش یافته است. به

گفته جنگلبانان منطقه با وجود تلاش‌های شبانه‌روزی، به طور متوسط سالانه حدود یک تا دو هکتار از وسعت مراتع کاسته می‌شود. فقدان برنامه‌ای منظم برای جمع‌آوری زباله، گذشته از به وجود آوردن چشم-اندازهای نامطلوب در حاشیه‌های جاده‌ها، جنگل‌ها و رودخانه‌ها، موجب نفوذ شیرابه‌های ناشی از زباله به سفره‌های آب زیرزمینی که یکی از منابع اصلی تأمین آب آشامیدنی روستاهای مورد مطالعه است، می‌شود. در این راستا مسئولان خانه بهداشت اذعان داشتند که شواهد حاکی از افزایش میزان آلودگی آب در روستاهای مورد مطالعه می‌باشد. با افزایش تخلیه فاضلاب‌ها در منابع آبی و کاهش اکسیژن محلول در آن موجودات آبری کاهش یافته و باعث پیدایش مواد با بوهای زننده در اثر اکسیداسیون غیرهوازی شده است.

۴-۱- روند شکل‌گیری خانه‌های دوم در روستاهای ییلاقی بندپی شرقی

اگر چه مراجعه به منطقه جهت گذران زندگی در فصل تابستان از دیر باز رواج داشته، اما روند شکل‌گیری خانه‌های دوم در روستاهای مورد مطالعه از سال ۱۳۷۰ به بعد شتاب بیشتری گرفته است. یکی از مهم‌ترین دلایل آن را می‌توان ایجاد راه ارتباطی مناسب دانست که دسترسی به این منطقه را تسهیل کرده است. علاوه بر این قیمت مناسب زمین نیز یکی دیگر از عواملی است که زمینه جذب گردشگران بیشتری را به روستاهای مورد مطالعه به وجود آورد، به طوری که با استقبال هر چه بیشتر گردشگران از منطقه طی سال‌های گذشته اجرای پروژه‌های برق‌رسانی و احداث خطوط تلفن به این روستاها تسریع گردید. با گذشت زمان و با افزوده شدن مشکلات و خستگی‌های ناشی از زندگی شهری، نیاز به محیط‌های آرامش‌بخش و از طرفی افزایش درآمدها و داشتن زمان آزاد بیشتر موجب افزایش سفرها به منطقه شد. (جدول ۵)

جدول ۵: روند گسترش تعداد خانه‌های دوم طی دوره ۳۰ ساله اخیر در روستاهای مورد مطالعه

مقطع زمانی احداث خانه دوم	فراوانی (تعداد)	درصد فراوانی
۱۳۸۱-۱۳۹۰	۴۸	۵۸
۱۳۷۱-۱۳۸۰	۲۰	۲۴
۱۳۶۱-۱۳۷۰	۱۰	۱۲
قبل از ۱۳۶۰	۵	۶
جمع کل	۸۳	۱۰۰

مأخذ: جنگلبانی، ۱۳۹۰

۴-۲- اثرات زیست محیطی گردشگری خانه‌های دوم

به‌طور کلی حضور تعداد زیاد بازدیدکنندگان و فراهم‌آوری امکانات تفریحی برای برآورده کردن نیازهای آن‌ها اگر به‌طور صحیح کنترل نشود، منجر به تخریب جاذبه‌های زیست محیطی می‌شود. از آنجا که پژوهش حاضر نشان داده است که گردشگری از نظر زیست محیطی اثرات منفی بر منطقه به جای گذاشته، در اینجا تنها به تحلیل اثرات منفی زیست محیطی می‌پردازیم. (جدول ۶)

جدول ۶: اثرات زیست محیطی گردشگری خانه‌های دوم با توجه به رضایت‌مندی ساکنان دایم از

گسترش این نوع گردشگری با استفاده از آزمون هم‌بستگی اسپیرمن

سطح معناداری	میانگین رتبه‌ای	درصد فراوانی					اثرات
		خیلی کم	کم	تأثیر نداشته	زیاد	خیلی زیاد	
۰/۰۳۱	۴/۶۲	۰	۰	۰	۳۷,۵	۶۲,۵	آلودگی آب
۰	۱	۱۰۰	۰	۰	۰	۰	آلودگی هوا
۰/۰۴۰	۳/۷۵	۰	۰	۳۷,۵	۵۰	۱۲,۵	آلودگی صوتی
۰/۰۲۴	۴/۱۲	۰	۰	۲۵	۳۷,۵	۳۷,۵	فرسایش خاک
۰/۰۱۶	۳/۸۷	۰	۰	۲۵	۵۰	۲۵	کاهش کیفیت محیط زیست
۰/۰۲۹	۴/۶۲	۰	۰	۰	۳۷,۵	۶۲,۵	مخاطرات طبیعی
۰/۰۱۰	۴/۷۵	۰	۰	۰	۲۵	۷۵	تولید زباله
۰/۰۴۵	۴/۳۷	۰	۰	۱۲,۵	۳۷,۵	۵۰	تخریب باغ
۰/۰۰۸	۴/۶۲	۰	۰	۰	۳۷,۵	۶۲,۵	تخریب مراتع
۰/۰۰۱	۴/۷۵	۰	۰	۰	۲۵	۷۵	شلوغی محیط روستا

مأخذ: یافته‌های تحقیق

گسترش گردشگری در روستاهای مورد مطالعه بنا بر نظر پاسخگویان، از نظر زیست محیطی تاکنون نتوانسته پیامد مثبتی را بر جای گذارد. با آغاز دوره گرم سال و افزایش ورود گردشگران به روستاهای مورد مطالعه، یکی از مهم‌ترین مشکلاتی که بسیار ملموس است، کمبود آب آشامیدنی است. مهم‌ترین منبع آب آشامیدنی روستاهای مورد مطالعه، چشمه است که بسیاری از این چشمه‌ها با گسترش روستا در داخل بافت قرار گرفته و از نظر بهداشتی چندان مناسب نیستند. بر اساس نظر ساکنان با ورود گردشگران، اعم از گردشگران خانه‌های دوم و روزانه، میزان تولید زباله بسیار افزایش یافته است. از آنجا که برخی

گردشگران زباله‌ها را در داخل جنگل‌ها، مراتع، کنار خیابان‌ها و رودخانه‌ها رها می‌کنند، با وزش باد این زباله‌ها مانند پلاستیک و باتری در کل سطح روستا و مراتع اطراف روستا پخش می‌شود. در اطراف رودخانه‌ها نیز این زباله‌ها آسیب‌های جدی به کیفیت آب، حیات ماهی‌ها و موجودات زنده رودخانه‌ها وارد می‌سازند. با حضور گردشگران در روستا میزان سکوت و آرامش سابق کاهش پیدا می‌کند. چون خیابان‌های درون روستا آسفالت نیستند، رفت و آمد گردشگران با ماشین‌هایشان موجب می‌شود تا گرد و خاک زیادی بلند شود و برای خانواده‌ها، به‌خصوص آن‌هایی که خانه‌هایشان کنار خیابان قرار دارد، مزاحمت زیادی ایجاد شود. ساکنان معتقدند با گسترش گردشگری و افزایش قیمت زمین در روستا، روستاییان زیادی اقدام به فروش بخشی از باغ‌هایشان کرده‌اند. ساکنان متذکر شدند با استقبال گردشگران از روستاهای منطقه میزان تصرف مراتع برای ساخت مسکن افزایش یافته است (جدول ۷).

جدول ۷: اثرات زیست محیطی گردشگری خانه‌های دوم با توجه به رضایت‌مندی گردشگران از

گسترش این نوع گردشگری با استفاده از آزمون هم‌بستگی اسپیرمن

سطح معناداری	میانگین رتبه‌ای	درصد فراوانی					اثرات
		خیلی کم	کم	تأثیر نداشته	زیاد	خیلی زیاد	
۰/۰۴۲	۴/۹۶	۰	۰	۰	۱۰۰	۹۸,۳۳	آلودگی آب
۰	۱	۱۰۰	۰	۰	۰	۰	آلودگی هوا
۰/۶۰۰	۴/۵۱	۰	۰	۳,۳۴	۴۱,۶۶	۵۵	آلودگی صوتی
۰/۱۳۵	۴/۲۵	۰	۰	۱۰	۵۵	۳۵	فرسایش خاک
۰/۳۰۱	۴/۷۶	۰	۰	۰	۲۳,۳۳	۷۶,۶۶	کاهش کیفیت محیط زیست
۰/۵۷۱	۴/۱۶	۰	۰	۱۰	۶۳,۳۳	۲۶,۶۶	مخاطرات طبیعی
۰/۲۴۶	۴/۹۶	۰	۰	۰	۳,۳۳	۹۶,۶۶	تولید زباله
۰/۱۳۲	۴/۴۶	۰	۰	۱,۶۶	۵۰	۴۸,۳۳	تخریب باغ
۰/۲۲۲	۴/۸۶	۰	۰	۰	۳,۳۳	۸۶,۶۶	تخریب مراتع
۰/۸۲۴	۴/۷۵	۰	۰	۰	۲۵	۷۵	شلوغی محیط روستا

مأخذ: یافته‌های تحقیق

گردشگران معتقدند زمانی که تعداد جمعیت روستا با حضور گردشگران، به‌خصوص در فصل تابستان، افزایش می‌یابد، مقدار آب موجود در روستا برای همه کافی نیست. همچنین به دلیل کوهستانی بودن روستاهای منطقه و محدودیت زمین ناگزیرند مسکن خود را بر روی مراتع بسازند و این امر موجب نابودی بخش زیادی از مراتع که بیشتر از نوع مراتع مرغوب هستند، شده است. گردشگران نیز از

شلوغی روستا در روزهای تعطیل و گرد و خاک‌هایی که با رفت و آمد وسایل نقلیه در هوا پخش می‌شود، ناراضی‌اند (جدول ۸).

جدول ۸: اثرات زیست محیطی گردشگری خانه‌های دوم از دیدگاه مسؤلان و صاحب‌نظران با

توجه به رضایت‌مندی مسؤلان از گسترش گردشگری خانه‌های دوم

میانگین رتبه‌ای	درصد فراوانی بعد از سال ۱۳۷۰					تأثیر زیست‌محیطی	درصد فراوانی قبل از سال ۱۳۷۰					اثرات
	خیلی کم	کم	تأثیر نداشته	زیاد	خیلی زیاد		خیلی کم	کم	تأثیر نداشته	زیاد	خیلی زیاد	
۴/۴۶	۰	۰	۰	۴۰	۶۰	۱۸۳	۲۶۶	۱۳۳	۰	۰	آلودگی آب	
۱	۱۰۰	۰	۰	۰	۰	۱	۱۰۰	۰	۰	۰	آلودگی هوا	
۴/۴۶	۰	۰	۰	۵۲/۳۴	۴۶/۶۶	۱	۱۰۰	۰	۰	۰	آلودگی صوتی	
۴/۲	۰	۰	۱۳/۳۴	۶۶/۶۶	۲۰	۱/۶۶	۳۳/۳۴	۶۶/۶۶	۰	۰	فراپاش خاک	
۳/۳۳	۰	۰	۰	۳۳/۳۴	۶۶/۶۶	۱/۲	۸۰	۲۰	۰	۰	کاهش کیفیت محیط زیست	
۳/۹۳	۰	۰	۳۳/۳۳	۴۰	۲۶/۶۶	۱/۳۳	۶۶/۶۶	۳۳/۳۴	۰	۰	مخاطرات طبیعی	
۴/۲۶	۰	۰	۲۰/۰۱	۳۳/۳۳	۴۶/۶۶	۱/۵۳	۴۶/۶۷	۵۳/۳۳	۰	۰	تولید زباله	
۴/۲	۰	۰	۲۰	۲۰	۴۰	۱/۴۶	۵۳/۳۳	۴۶/۶۷	۰	۰	تخریب باغ	
۴/۴۶	۰	۰	۰	۴۰	۶۰	۲	۲۶/۶۶	۵۳/۳۳	۲۰/۰۱	۰	تخریب مراتع	
۴/۶۴	۰	۰	۰	۴۰	۶۰	۱/۳۳	۶۶/۶۶	۳۳/۳۴	۰	۰	شلوغی محیط روستا	

مأخذ: یافته‌های تحقیق

از دیدگاه مسؤولان اثرات زیست محیطی گردشگری عمدتاً بعد از سال ۱۳۷۰ در روستاهای مورد مطالعه ظهور یافته است. آن‌ها معتقدند بسیاری از گردشگران با پرداخت پول‌های گزاف و از راه‌های غیر قانونی بخش‌های زیادی از مراتعی را که چراگاه دام‌های دامداران منطقه است را به تصرف خود در آورده‌اند. همچنین به دلیل فقدان سیستم مناسب دفع فاضلاب، آلودگی آب‌های زیرزمینی و سطحی و رها کردن زباله، تخریب محیط زیست تشدید شده است (جدول ۹).

جدول ۹: مقایسه دیدگاه مسؤولان از اثرات زیست محیطی گردشگری طی دو دوره زمانی قبل و

بعد از سال ۱۳۷۰ با استفاده از آزمون T

آماره T	تفاوت در سطح اطمینان ۹۹ درصد		خطای معیار میانگین‌ها	انحراف معیار	اختلاف بین میانگین‌ها	اثرات زیست محیطی	جامعه نمونه
	پایین تر	بالا تر					
-۸/۳۶	-۳/۳۶	-۱/۴۸	۰/۲۸	۰/۹۱	-۲/۴۲	۱۰	دیدگاه مسؤولان قبل ۱۳۷۰ دیدگاه مسؤولان بعد ۱۳۷۰

مأخذ: یافته‌های تحقیق

بر اساس آزمون تی تست بین دیدگاه مسؤولان درباره اثرات زیست محیطی گردشگری خانه دوم در روستاهای مورد مطالعه بین سال‌های قبل از سال ۱۳۷۰ و بعد از آن تفاوت معنی‌داری وجود دارد. اگر چه تمام گروه‌های مورد مطالعه بیان داشتند که با افزایش ساخت خانه‌های دوم از وسعت اراضی باغات کاسته شده، ولی آمارهای موجود بر اساس سرشماری‌های کشاورزی نشان می‌دهد وسعت باغات در روستاها از سال ۱۳۶۷ به بعد روندی افزایشی داشته است. (جدول ۱۰)

جدول ۱۰: مقایسه دیدگاه سه جامعه مورد مطالعه در ارتباط با اثرات زیست محیطی گردشگری با

استفاده از آزمون F

سطح معناداری	آزمون F	مجذور میانگین	درجه آزادی	جمع مجذورات	اثرات زیست محیطی
۰/۰۰۰	۱۶/۴۷	۹/۹۳	۲	۱۹/۸۷	بین گروه‌ها
		۰/۶۰۳	۲۷	۱۶/۲۸	درون گروه‌ها
			۲۹	۳۶/۱۵	جمع کل

مأخذ: یافته‌های تحقیق

آزمون تحلیل واریانس برای مقایسه دیدگاه جامعه‌های نمونه نشان می‌دهد که در سطح ۹۵ درصد اطمینان با آماره $F_{16/47}$ تفاوت معنی‌داری بین دیدگاه آن‌ها وجود دارد. (جدول ۱۱)

جدول ۱۱: تعیین محل تفاوت دیدگاه سه جامعه نمونه در ارتباط با اثرات زیست محیطی گردشگری با

استفاده از تست توکی و دانکن

نوع آزمون	گروه‌ها	گروه‌ها	اختلاف میانگین گروه‌ها	نوع آزمون	تعداد عوامل زیست محیطی	زیرمجموعه‌های همگن در سطح خطای = ۰/۰۵	
						۱	۲
Tukeys Test	گردشگران	ساکنان دائم	۰/۵۱	Duncan	۱۰		۴/۰۴
		مسؤولان	۱/۹۲*				
	ساکنان دائم	گردشگران	-۰/۵۱		۱۰		۴/۵۶
		مسؤولان	۱/۴۱*				
	مسؤولان	گردشگران	۱۰/۹۲*		۱۰	۲/۶۳	
		ساکنان دائم	-۱/۴۱*				
				سطح معناداری	۰/۱۵۱	۱/۰۰۰	

مأخذ: یافته‌های تحقیق

* اختلاف میانگین در سطح ۹۵ درصد معناداری

با توجه به نظرات گروه‌های مورد پژوهش، بیش‌ترین همگنی بین دیدگاه گردشگران و ساکنان وجود دارد و دیدگاه مسؤولان تفاوت معنی‌داری با دیدگاه گردشگران و ساکنان دائم در روستا دارد. بنابراین به نظر می‌رسد مسؤولان آگاهی بیشتری نسبت به آسیب‌های زیست محیطی گردشگری دارند. (جدول ۱۲)

جدول ۱۲: نظرات پرسش‌شوندگان درباره گسترش گردشگری خانه‌های دوم در منطقه مورد مطالعه

میانگین رتبه‌ای	درصد فراوانی				جامعه نمونه	شاخص
	کاملاً مخالف	مخالف	متوسط	موافق		
۲,۵	۲۵	۲۳	۱۱,۵	۳۴,۵	۶	ساکنان دائم در روستا
۳,۱۶	۱۱,۶۶	۲۵	۱۳,۳۳	۴۳,۳۳	۶,۶	ساکنان خانه‌های دوم
۳,۴	۰	۲۶,۶۶	۶,۶۶	۶۶,۶۶	۰	مسؤولان

مأخذ: یافته‌های تحقیق

از بین این سه گروه، مسؤلان بیش‌ترین موافقت را با گسترش خانه‌های دوم داشتند و در رتبه بعدی ساکنان خانه‌های دوم و مردم محلی در رتبه سوم و به عبارتی آخرین گروه هستند که از گسترش گردشگری در روستای خود رضایت داشتند، بومیان پرسش‌شونده بیان داشتند. با وجود اینکه به اثرات اقتصادی و کالبدی مثبت گردشگری در روستاهای خود واقف هستند و معتقدند که گردشگری باعث افزایش واحدهای خدماتی و زیرساختی، افزایش فرصت‌های شغلی و درآمد به ویژه در برخی از فصول در روستاهایشان شده است، اما با ادامه گردشگری با این روند مخالف هستند؛ چرا که از دیدگاه آن‌ها گردشگری در کنار منافع اندک اقتصادی، پیامدهای زیست‌محیطی منفی بیشتری نظیر تغییر کاربری مراتع و باغات و تبدیل آن‌ها به واحدهای مسکونی و تجاری و به دنبال آن کاهش وسعت مراتع اطراف روستاها برای چرای دام، همچنین افزایش تولید زباله و پراکندگی آن‌ها در سطح مراتع و کنار جاده‌ها و رودخانه‌ها را به دنبال داشته است. مجموع این عوامل باعث تخریب چشم‌اندازهایی شده است که روزی همین چشم‌اندازهای زیبا انگیزه حضور گردشگران را برای ساخت خانه دوم در این روستاها فراهم کرده است.

۵- نتیجه‌گیری

هدف گردشگری پایدار روستایی، برقراری اعتدال و توازن با حفظ منابع طبیعی در درازمدت بین سه جزء (محیط گردشگری، گردشگران و جامعه میزبان) تشکیل دهنده گردشگری است. روستاهای مورد مطالعه دارای پتانسیل‌های طبیعت‌گردی فراوانی می‌باشند؛ اما مطالعات صورت‌گرفته نشان می‌دهد که گردشگری با وجود برخی اثرات مثبت اقتصادی از نظر زیست‌محیطی، اثرات مثبتی به دنبال نداشته است که می‌تواند گویای این مطلب باشد که این اثرات اقتصادی مثبت ممکن است در سایه اثرات منفی زیست‌محیطی ناپایدار و زودگذر باشد. مطالعه صورت‌گرفته حاکی از آن است که هر سه جامعه مورد مطالعه مهم‌ترین اثرات زیست‌محیطی گردشگری خانه‌های دوم را تغییر کاربری اراضی و به دنبال آن تخریب باغات، مزارع، به‌خصوص اراضی ملی نظیر مراتع، بیان داشته‌اند که خود ناشی از ماهیت ذاتی گردشگری خانه‌های دوم یعنی نیاز به زمین است. متأسفانه در منطقه مورد مطالعه بیش از ۹۰ درصد خانه‌های دوم روی مراتع ساخته می‌شود. اگرچه طی سال‌های اخیر

تمهیدات قانونی برای جلوگیری از تخریب مراتع و جنگل‌های منطقه از سوی جنگلبانی اتخاذ شده است، ولی به نظر این قوانین چندان کارساز نبوده و هنوز قانون‌گریزی و روند ساخت و سازهای بی‌رویه و غیرمجاز نه تنها کاهش پیدا نکرده، بلکه شواهد حاکی از افزایش این ساخت و سازها است. بنابراین فرضیه تحقیق ما در ارتباط با اثرات مثبت زیست محیطی گردشگری در روستاهای مورد مطالعه رد می‌شود، زیرا گردشگری برای روستاهای مورد مطالعه پیامد زیست محیطی مثبتی را به همراه نداشته است. مهم‌ترین پیامدهای زیست محیطی گردشگری در روستاهای مورد مطالعه عبارت است از: تغییر کاربری زمین، فرسایش خاک، بروز سیلاب‌های مرگبار به دلیل نابودی مراتع، آلودگی و نابودی منابع آبی.

مقایسه دیدگاه گروه‌های مورد مطالعه با استفاده از آزمون F حاکی از آن است که بین نظرات گردشگران و ساکنان دائم در مورد اثرات زیست محیطی بیش‌ترین هم‌گرایی وجود دارد و بیش‌ترین واگرایی به ترتیب بین نظرات مسؤولان با ساکنان و گردشگران است. یکی از دلایل آن نگرش تک بعدی به مسئله گردشگری است. از آنجا که روستاها با مشکل اقتصادی نظیر بی‌کاری و نبود فرصت‌های شغلی روبرو هستند، اقتصاد گردشگری با توجه به قابلیت‌های زیاد منطقه در این زمینه بهترین گزینه برای حل مشکل این روستاها باشد. به همین دلیل مسؤولان چندان به پیامدهای زیست محیطی آن اعتقاد ندارند. شاید یکی از دلایل کم‌اهمیت جلوه‌دادن اثرات منفی زیست محیطی گردشگری در روستاهای منطقه از سوی مسؤولان نسبت به دو گروه دیگر به این دلیل است که بسیاری از این خسارات و اثرات منفی، به‌ویژه در مورد تخریب مراتع و جنگل‌ها به حلاله‌های قانونی و کوتاهی‌نهادهای مسؤول باز می‌گردد، زیرا هیچ برنامه و طرح مشخصی در زمینه گردشگری منطقه ندارند و رشد گردشگری در این روستاها کاملاً خودجوش بوده است.

بنابراین فرضیه تحقیق در ارتباط با هم‌گرایی دیدگاه ساکنان و گردشگران تأیید می‌شود و در ارتباط با دیدگاه مسؤولان رد می‌شود. در جمع‌بندی کلی باید گفت: سرنوشت مراتع و زیست بوم گیاهی و جانوری منطقه مورد مطالعه یک تراژدی تمام عیار محیط زیستی است. روند تخریب و تبدیل و تغییر کاربری رو به گسترش مرغوب‌ترین مراتع کشور، آینده این زیست بوم حیاتی را در حاله‌ای از ابهام فرو برده است. روندی که از سال‌ها قبل در مورد نابودی مراتع و تغییر کاربری اراضی منطقه به نام گسترش

گردشگری و تحول اقتصادی و بازآفرینی دوباره روستاهای منطقه شروع شد، به دلیل نبود برنامه‌ریزی و مدیریت یک‌پارچه و طرح و برنامه‌ای مشخص مانند بسیاری از مناطق گردشگری روستایی کشور با داشتن فواید اقتصادی مقطعی، پیامدهای زیست محیطی گاه جبران‌ناپذیری را به دنبال داشته است. به طور مثال در منطقه مورد مطالعه بارها طی سال‌های اخیر شاهد سیلاب‌هایی هستیم که در گذشته سابقه نداشت. یکی از مهم‌ترین دلایل آن نابودی مراتع و از بین رفتن پوشش گیاهی است. یکی دیگر از پیامدهای زیست محیطی که با گسترش گردشگری در روستاهای منطقه به وجود آمد، رانش زمین به دلیل راهسازی‌های غیراصولی است که بسیاری از مردمی که در اطراف این فواصل ارتباطی قرار دارند را با مشکلات زیادی روبرو کرده است و از همه مهم‌تر، راه‌های ارتباطی به این روستاها با عبور از جنگل‌های بکر، باعث قطعه شدن جنگل‌های هیرکانی، که باقیمانده دوره سوم زمین‌شناسی و تنها گونه‌های جنگلی هیرکانی در جهان هستند، شده است و اکوسیستم آن را در آستانه نابودی قرار داده است.

طبیعت، به‌ویژه محیط زیست جنگلی و مرتعی، بنا به ماهیت خود شکننده‌اند و فشارهای جمعیت رو به رشد انسان و استفاده‌های نامعقول آن‌ها به نام هر طرحی که باشد را بر نمی‌تابند؛ به همین دلیل با آهنگی سریع رو به تخریب می‌گذارند و این طرح‌های بدون کار کارشناسی و مطالعه همه‌جانبه (نظیر طرح‌های گردشگری روستایی در منطقه مورد مطالعه) برای انسان بیش از آنکه پیامدهای مثبت داشته باشد، پیامدهای ویرانگری زیست محیطی را به ارمغان می‌آورند. به هر حال مطالعات صورت‌گرفته حاکی از آن است که گردشگری منطقه در راستای اهداف گردشگری پایدار نمی‌باشد. چرا که با ادامه اثرات زیست محیطی منفی گردشگری نه تنها جاذبه طبیعی منطقه که مهم‌ترین عامل جذب گردشگر به این روستاها است از بین خواهد رفت، بلکه ادامه روند گردشگری بدون برنامه و خودجوش بروز یک فاجعه زیست محیطی را قبل از این که منطقه مورد مطالعه به عنوان یکی از مراکز مهم گردشگری معرفی شود، هشدار می‌دهد.

یادداشت‌ها

- ۱- اعضای شورا روستاهای مورد مطالعه و محیط بان منطقه
- ۲- کلیه داده‌های مربوط به سال ۱۳۹۰ بر اساس گفته شورای روستا و خانه بهداشت می‌باشد.

کتابنامه

۱. اکبریان رونیزی، سعیدرضا؛ محمدپور چابری، مرتضی. (۱۳۹۱). «اثرات زیست محیطی گردشگری خانه‌های دوم در نواحی روستایی با تأکید بر جامعه میزبان مطالعه موردی روستاهای استان البرز». دومین کنفرانس برنامه ریزی و مدیریت زیست محیطی. دانشکده محیط زیست. دانشگاه تهران.
۲. جمعه‌پور، محمود؛ احمدی، شکوفه. (۱۳۹۰). «تأثیر گردشگری بر معیشت پایدار روستایی مطالعه موردی: روستای بزغان شهرستان ساوجبلاغ». پژوهش‌های روستایی. سال دوم. شماره یکم. صص ۳۳-۶۶.
۳. شارپلی، جولیا. (۱۳۸۰). گردشگری روستایی. ترجمه رحمت الله منشی زاده و فاطمه نصیری. انتشارات نی. نی.
۴. قدیری معصوم، مجتبی؛ استعلاجی، علیرضا؛ پازکی، معصومه. (۱۳۸۹). گردشگری پایدار (روستایی و عشایری). انتشارات دانشگاه تهران.
۵. کاظمی، مهدی. (۱۳۸۵). مدیریت گردشگری. تهران: سمت.
۶. مهدوی، مهدی؛ قدیری معصوم، مجتبی؛ قهرمانی، نسرین. (۱۳۸۷). «اثرات گردشگری بر توسعه روستایی با نظرسنجی از روستاییان دره کن و سولقان»، فصلنامه روستا و توسعه. سال ۱۱، شماره ۲. صص ۳۹-۶۰.
۷. مرکز آمار ایران، «سرشماری های نفوس و مسکن سال های ۱۳۴۵، ۱۳۵۵، ۱۳۶۵، ۱۳۷۵، ۱۳۸۵».
۸. مرکز ده های ایران، سرشماری کشاورزی سال های ۱۳۶۷، ۱۳۷۲، ۱۳۸۲ و سرشماری دام سال های ۱۳۶۵، ۱۳۸۲».
9. Beeton, S.(2006). «Community development through tourism Australia», CSIRO publisher, pp 141-160
10. Butler, R. and Hall, C.M. (1998). «Conclusion: the Sustainability of Tourism and Recreation in Rural Areas». In Butler, R., Hall, C.M. and Jenkins, J. (Eds.) Tourism and Recreation in Rural Areas, pp. 249-258. Chichester: Wiley
11. Dritsaki, C.(2009)«The life cycle of agrotourism enterprises», Tourism: An interntional mul tidisciplinary journal of tourism, Technological University of Thessaloniki, vol.4, number.2, pp. 149-154.
12. Fáilte Ireland's Environmental Action Plan. (2007-2009). «Tourism and the Environment», Fáilte Ireland National Tourism Development Authority. pp.1-27.

13. Holder, J. S. (1987). «The pattern and impact of tourism on environment in the Carribean. In Environmentally Sound Tourism Development in the Carribean» (ed. Edward, F.), University of Calgary Press, Calgary, Canada: xxiii, pp. 7–20.
14. <http://www.ruraltourismconference.com>.
15. Johnston, R. J. (1988). «Dictionary of Human Geography». Second Edition. Oxford: Blackwell.
16. Joshi. R & Dhyani.p. p.(2009). «Environmental sustainability and tourism – implications of trend synergies of tourism in Sikkim Himalaya», Current Sciences, 10 July. Vol. 97, No. 1, pp.33- 41.
17. Liu, C, Juanita, Sheldon, J, Pauline and Var, Turgut. (1987). «Resident perception of the environment impact of tourism», Annals of tourism research, Vol, 14, pp17-37.
18. Nazare, m & Oliveria, R.(2009). «Second homes expansion and apatial development in Portugal: Seminar "Recreational homes in the hinterland of urban regions: development and implications", also see: [www. FCT Project SEGEXSEGEX/PTDC/GEO](http://www.FCTProjectSEGEXSEGEX/PTDC/GEO).
19. Sawkar, K. & Noronha, L. & Mascarenhas, A. & O.S. Chauhan, & Saeed, S. (1998). «Tourism and the Environment Case Studies on Goa, India, and the Maldives», The Economic Development Institute of the World Bank, 36 pages. Stock No. 37134.
20. Tress, G. (2007.) «Seasonality Landscapes, Seasonality of second – home use in Denmark», chapter 7, springer. 152-3.
21. United Nations (2001). «Managing Sustainable Tourism Development», Economic and Social Commission for Asia and the Pacific, Escap Tourism Review, New York ,No. 22.
22. Wang, X (2006). «The second home phenomenon in the haikou, china», thesis master of arts, waterloo, Ontario, Canada.